

УДК 792.8:37.015.31

Т. Л. Повалій

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті з'ясовуються сутнісні характеристики поняття «принципи» (базисні положення, які визначають зміст, організаційні форми та методи навчального процесу відповідно до його загальних цілей і закономірностей); розкривається сутність педагогічних принципів формування культури міжнаціональних відносин підлітків засобами хореографічного мистецтва (гуманістичної спрямованості виховання особистості, діалогічності виховання, варіативності виховання, особистісної спрямованості виховання, самостійної діяльності, зв'язку виховання з життям і соціокультурним середовищем, суб'єктності учасника хореографічного об'єднання, соціалізації в процесі хореографічних занять).

Ключові слова: *принципи, культура міжнаціональних відносин, хореографічне мистецтво.*

Постановка проблеми. Формування культури міжнаціональних відносин являє собою складний і багатогранний процес розвитку всіх сторін особистості підлітка. Педагогічні принципи виступають в якості основного положення і системоутворюючого фактора для розвитку виховного процесу. Їх здійснення дозволить вирішити багато проблем, пов'язаних з найскладнішою областю життя не тільки підлітків, але і в подальшому зрілих людей.

Хореографічне мистецтво може виступати як крос-культурне просвітництво, досить ефективне в формуванні культури міжнаціональних відносин. Саме тому останніми роками відбуваються реформаційні процеси в хореографічній освітній галузі, спрямовані на досягнення рівня найкращих світових стандартів.

Аналіз актуальних досліджень. Наукове обґрунтування та тлумачення ряду теоретичних та методичних проблем щодо принципів навчання та виховання здійснили дослідники К. А. Абульханова-Славська, М. О. Данилов, В. П. Єсіпов, В. І. Андрєєва, М. І. Махмутов, В. С. Безрукова, О. Р. Волошин, Г. І. Щукіна, Л. Н. Буйлова, И. В. Кленова, В. І. Загвязинський та інші. Окремі аспекти проблеми формування культури міжнаціональних відносин розглядалися у працях вітчизняних вчених О. В. Кривицької, О. П. Селіванової, Ю. А. Тищенко, О. В. Нельги, П. І. Скрипки та ін. Дослідники (Ю. В. Гончаренко, Л. Н. Богаткова,

П. М. Коваль, О. В. Мартиненко, Д. П. Бернадська, О. С. Бойко та ін.) доводять, що залучення підлітків до народних надбань і традицій знаходить своє відображення в шедеврах хореографічної творчості.

Мета статті – висвітлення принципів формування культури міжнаціональних відносин підлітків засобами хореографічного мистецтва, що конкретизовано у таких завданнях:

- з'ясувати сутнісні характеристики поняття «принципи»;

- розкрити сутність педагогічних принципів формування культури міжнаціональних відносин підлітків засобами хореографічного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Концептуальність соціально-культурної діяльності ґрунтується на досягненнях різних наук, таких як філософія, соціологія, психологія, культурологія, педагогіка. Соціально-культурна діяльність, є інтегративною за своєю суттю, базисом якої все ж таки виступає педагогічна наука. Розглянемо, як аналізується в науково-педагогічній літературі поняття «принципи».

Дослідник К. А. Абульханова-Славська визначає принципи виховання як «вихідні педагогічні положення, службовці керівними нормами, які детермінують спрямованість, зміст, організацію та методику виховного процесу» [1, 311]. Дещо інша точка зору у науковця В. І. Андрєєва, який під педагогічним принципом вважає одну з педагогічних категорій, що представляє собою основне нормативне положення, яке базується на пізнаній педагогічній закономірності та характеризує найбільш загальну стратегію вирішення певного класу педагогічних завдань [2, 175].

Ґрунтовніше розтлумачує сутність принципів навчання науковець М. О. Данилов: «принципи є критеріями дидактики, що характеризують способи використання законів навчання відповідно до мети виховання й освіти» [5, 68]. Його доповнює дослідниця Г. І. Щукіна яка виявила, що «під принципами виховного процесу прийнято розуміти саме ті його заснування, які визначають його напрям, всю його систему: зміст, методи, організацію та навіть ті відносини, які складаються між учасниками» [9].

Багато дослідників прагнуть виділити соціокультурні та педагогічні принципи, але на практиці ми спостерігаємо складне взаємозбагачення всіх виявлених закономірностей, що визначають виховний процес. Так, кандидат педагогічних наук О. Р. Волошин зазначає, що поняття «принцип» означає «початок, основа, підвалина» [4, 12]. Російські науковці Л. Н. Буйлова, И. В. Кленова дають таке визначення принципу соціально-культурного характеру: «Принцип – основне, вихідне положення – керівна ідея педагогічної теорії, концепції, яка визначає зміст, організаційні форми і методи навчальної та виховної роботи додаткової освіти» [3, 51].

Таким чином, доцільним нам бачиться виділення педагогічних принципів, прийнятих і в соціокультурній практиці. Ось деякі з принципів формування культури міжнаціональних відносин підлітків, які представлені в науково-педагогічній теорії та практиці:

- принцип гуманістичної спрямованості виховання особистості підлітків;
- принцип діалогічності виховання підлітків;
- принцип варіативності виховання підлітків;
- принцип особистісної спрямованості виховання підлітків;
- принцип самостійної діяльності підлітків;
- принцип зв'язку виховання з життям і соціокультурним середовищем;
- принцип суб'єктності учасника хореографічного об'єднання;
- принцип соціалізації в процесі хореографічних занять.

Фундаментальним принципом у формуванні культури міжнаціональних відносин є *принцип гуманістичної спрямованості виховання особистості підлітків*. Відповідно до принципу гуманізму, поваги до особистості дитини в поєднанні з вимогливістю до нього, виховний процес будується на довірі, взаємній повазі, авторитеті педагога, співробітництві, любові, доброзичливості [6, 28].

Реалізація цього принципу може здійснюватися за схемою: а) формування культури міжнаціональних відносин визначається тим, що як об'єкт соціалізації, підліток більш-менш успішно освоює позитивні духовно-моральні національні норми, національні нормативно-ціннісні та поведінкові стандарти з позиції людинолюбства та гуманності – коли ці норми відображені в змісті хореографічного твору; б) формування культури міжнаціональних відносин можливо при використанні імпровізації, спонтанного танцю, коли підліток, як суб'єкт хореографічного процесу висловлює особисту думку, проявляє індивідуальність і вільне мислення; в) формування культури міжнаціональних відносин реалізується за умов досягнення балансу при адаптації й індивідуалізації особистості підлітка в суспільстві, що можливо досягти при використанні спільної творчої діяльності, постановці масових танців, які містять у собі образи дружби, або дуетних етюдів різної тематичної та жанрової спрямованості.

Другим принципом формування культури міжнаціональних відносин підлітків є *принцип діалогічності виховання*. Даний принцип передбачає, що формування культури міжнаціональних відносин підлітків реалізується у взаємодії хореографа та вихованців, змістом якого є обмін цінностями: національними, духовно-моральними, інтелектуальними, емоційними, моральними, експресивними та соціальними [6, 164].

Ефективному формуванню культури міжнаціональних відносин підлітків у процесі занять хореографічним мистецтвом сприяє: прагнення педагога-хореографа надати діалогічний характер своєї взаємодії з підлітками; простежування діалогу культур, традицій різних національностей у змісті хореографічного репертуару або танцювального матеріалу; створення виховних ситуацій дискусійного характеру; вираження емоцій у рамках норм, прийнятих в хореографічному мистецтві того чи іншого народу; вироблення виразних рухів, які відповідають певним емоційним станам тощо.

Відображаючи принцип діалогічності формування культури міжнаціональних відносин у підлітків з'ясовано, що фігурами танців в основному є природні жести і рухи, які в життєвому побуті висловлюють доброзичливе відношення людей один до одного, відтворюють позитивні та радісні емоції. Освоєння цих танцювальних рухів стає для учасників своєрідним зразком етикету в природному процесі спілкування.

Наступним принципом формування культури міжнаціональних відносин підлітків є *принцип варіативності виховання* в хореографічному об'єднанні. Для реалізації зазначеного принципу необхідні: використання різних прийомів і видів організації хореографічних занять з метою задоволення інтересів і потреб особистості; диференціація змісту, форм і методів соціального виховання стосовно статевим і національним особливостям підлітків; формування готовності та здатності вихованців вирішувати різноманітні особистісні, життєві завдання, пов'язані з міжнаціональними відносинами; розширення можливостей вибору підлітком свого особистісного розвитку. Також рекомендується використання танцювальних тренінгів, у основі яких феномен вивільнення накопичених емоцій, пробудження потенціалу до особистісних змін, що особливо важливо в процесі формування культури міжнаціональних відносин у підлітків [6, 85].

У дослідженні ми особливо виділяємо *принцип особистісної спрямованості виховання*. Виховний процес, якщо він організований як примусовий, веде до деградації моральності, як учасника, так і керівника. У змісті роботи по формуванню культури міжнаціональних відносин необхідно перебороти формалізоване ставлення до особистості підлітка, варто піднімати його духовні, моральні сили. Зв'язок із життям особистості підлітка є запорукою оновлення змісту та способу формування культури міжнаціональних відносин, які відкривають шлях: від нівелювання особистості до її різнобічного розвитку, від заучування догм до пізнання та перетворення світу, від авторитарності й відчуженості до гуманності та співпраці [7, 253].

Принцип особистісної спрямованості найбільш ефективно реалізується через використання танцювально-рухових тренінгів, які допомагають: мінімізувати проблеми, пов'язані з загальним відчуттям скутості, напруги та м'язовими затисками в різних частинах тіла; усунути емоційні труднощі, конфлікти; вербалізувати свої почуття, бажання, потреби.

Наступним принципом формування культури міжнаціональних відносин підлітків є *принцип самостійної діяльності підлітків*. Відповідно до цього принципу хореограф при організації виховного процесу повинен запропонувати такі види діяльності, які будуть стимулювати активність дітей, їх творчу свободу, але зберігати при цьому керівні позиції. Кожному учаснику хореографічного об'єднання має надаватися можливість обговорювати питання репетиційно-постановочної роботи, репертуару, підбору музичного оформлення тощо.

Необхідно відзначити, що в підлітковому віці міжособистісні стосунки приймають більш свідомий і осмислений характер, учасники вже

можуть у більшій мірі володіти собою, вміють стримувати себе, охочіше приходять на допомогу один до одного, вміють переконати свого партнера, якщо він не правий, «хворіють» за успіх спільної справи. Крім цього, в учасників хореографічного об'єднання розширюється уявлення про інші танцювальні осередки, що сприяє формуванню спрямованості на інших людей і дружнє їх прийняття. Також підвищується інтерес і стимул для подальших досягнень у зазначеному мистецтві, розширюється кругозір про різноманітність танцювальних культур.

Основним принципом у формуванні культури міжнаціональних відносин є *принцип зв'язку виховання з життям і соціокультурним середовищем*. Відповідно до цього принципу виховання має будуватися за вимогами суспільства, перспективами його розвитку, відповідати його потребам [8, 101].

Необхідно відзначити, що даний принцип особливо легко простежується в процесі участі підлітків у концертній діяльності, яке в цілому має велике значення в формуванні культури міжнаціональних відносин. Концертний виступ є якісним показником усієї організаційної, навчально-творчої, виховної роботи керівника та самих учасників. Також хореографічні об'єднання повинні активно взаємодіяти з різними громадськими організаціями, культурно-дозвілєвими установами, вищими навчальними закладами міста, місцевими телевізійними кампаніями в рамках спільних творчих проєктів, що особливо ефективно сприятиме формуванню соціальної активності підлітків, підвищуватиме значимість їх танцювальної діяльності.

Ще одним важливим принципом формування культури міжнаціональних відносин є *принцип суб'єктності учасника хореографічного об'єднання*. Суб'єктність підлітка, як учасника танцювального осередка, характеризується в першу чергу спрямованістю його особистості на формування умінь і навичок, особливостей взаємодії та відносин в хореографічному об'єднанні.

Принцип суб'єктності як загальне положення наказує педагогу-хореографу враховувати потенційні можливості підлітків стати суб'єктами дій, поведінки, відносин, суб'єктами усвідомленого вибору в системі соціальних відносин, міжнаціональної взаємодії, міжнаціонального спілкування. Підліткам повинна надаватися можливість обговорювати і погоджувати плани хореографічного об'єднання з питань організації заходів ансамблю, дизайну костюмів, підбору матеріалів, співпраці з кравцем тощо. Крім цього, суб'єктність визначається вибором і бажанням учасника виконувати той чи інший танець, з умінням зрозуміти, чого домагається від нього керівник.

Одним з головних принципів формування культури міжнаціональних відносин підлітків є *принцип соціалізації в процесі хореографічних занять*. Соціалізація в хореографічному об'єднанні продуктивно здійснюється як процес цілеспрямованої взаємодії з підлітком в умовах демократичного стилю спілкування. Формуванню соціально-ланцюгових якостей учасників хореографічних об'єднань

сприяють різні виховні ситуації: колективний розбір твору та зробленого вчинку, поїздка з виступами за межі міста та країни тощо.

Відносини будуються на довірі та взаєморозумінні, пояснюються норми поведінки в суспільстві, організовуються цікаві теми з залученням підлітків у обговорення. Культура поведінки учасника хореографічного об'єднання визначається тактовністю, доброзичливістю – чим демонструється повага до інших людей, бажання і вміння їх зрозуміти, відчувати їх настрій і бажання принести їм радість.

Отже, розглянуті принципи формування культури міжнаціональних відносин підлітків засобами хореографічного мистецтва відображають основні, вихідні положення, на базі яких розроблено теорію виховання особистості підлітка.

Висновки

1. Аналіз численних дефініцій терміну «принцип», поданих у працях представників різних наукових галузей, дозволив конкретизувати його у сфері педагогіки як базисні положення, котрі визначають зміст, організаційні форми та методи навчального процесу відповідно до його загальних цілей і закономірностей. Виділяють соціокультурні та педагогічні принципи, що взаємозбагачуються та виступають у якості системоутворювального фактора для розвитку виховного процесу.

2. Розкрито сутність педагогічних принципів формування культури міжнаціональних відносин підлітків засобами хореографічного мистецтва, а саме: гуманістичної спрямованості виховання особистості, діалогічності виховання, варіативності виховання, особистісної спрямованості виховання, самостійної діяльності, зв'язку виховання з життям і соціокультурним середовищем, суб'єктності учасника хореографічного об'єднання, соціалізації в процесі хореографічних занять.

Зазначимо, що у статті розглянуто окремі аспекти формування культури міжнаціональних відносин підлітків засобами хореографічного мистецтва. Результати комплексного дослідження будуть висвітлені в наших наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Психология и педагогика / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Изд-во «Совершенство», 1998. – 320 с.
2. Андреев В. И. Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань, 2004. – 608 с.
3. Буйлова Л. Н. Дополнительное образование в современной школе / Л. Н. Буйлова, Н. В. Кленова. – М. : «Сентябрь», 2005. – 192 с.
4. Волошин О. Р. Педагогічні принципи та їх роль у формуванні валеологічної освіти на західноукраїнських землях 1918 – 1939 рр. / О. Р. Волошин // збірник наукових праць за ред. С. С. Єрмакова [Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту]. – Х. : ХДАДМ (XXIII), 2010. – № 4. – С. 12 – 16.

5. Данилов М. А. О системе принципов обучения в советской школе / М. А. Данилов // Современная педагогика, 1970. – №4. – С. 68.
6. Мудрик А. В. Соціальна педагогіка : підр. для студ. пед. вузів / А. В. Мудрик. – М. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 200 с.
7. Підласий І. П. Педагогіка початкової школи: підручник [Електронний ресурс] / Іван Павлович Підласий. – 2010. – Режим доступу : <http://ibib.ltd.ua/neravnomernost-razvitiya-26112.html>.
8. Ракова Н. А. Педагогіка сучасної школи : навчально-методичний посібник / Н. А. Ракова. – Вітебськ : Видавництво УО «ВДУ імені П. М. Машерова», 2009. – 215 с.
9. Холден Найджел Дж. Кросс-культурный менеджмент. Концепция когнитивного менеджмента : учебное пособие для вузов : пер. с англ. / Найджел Дж. Холден; пер. под ред. Б. Л. Еремин; пер. Г. Ю. Любимова. – Москва : ЮНИТИ, 2005. – 363 с.

РЕЗЮМЕ

Повалий Т. Л. Принципы формирования культуры межнациональных отношений подростков средствами хореографического искусства.

В статье выясняются сущностные характеристики понятия «принципы» (базисные положения, определяющие содержание, организационные формы и методы учебного процесса в соответствии с его общими целями и закономерностями); раскрывается сущность педагогических принципов формирования культуры межнациональных отношений подростков средствами хореографического искусства (гуманистической направленности воспитания личности – воспитательный процесс строится на доверии, взаимном уважении, авторитете педагога и сотрудничестве; диалогичности воспитания – обмен ценностями в процессе взаимодействия педагога-хореографа и воспитуемых; вариативности воспитания – использование разных приемов и видов организации процесса хореографических занятий; личностной направленности воспитания – преодоление формализованного отношения к личности подростка, возвышение его духовных и нравственных сил; самостоятельной деятельности – стимулирование активности подростков происходит в процессе участия в концертно-исполнительской деятельности; связи воспитания с жизнью и социокультурной средой – воспитание строится по современным требованиям общества, в соответствии с перспективами его развития; субъектности участника хореографического объединения – направленность личности подростка на качество восприятия и усвоения танцевальных умений и навыков, способности к длительной репетиционной деятельности, желание самореализоваться; социализации в процессе хореографических занятий – стремление вести себя корректно и тактично, что актуализируется в процессе приобщения подростков к хореографическому искусству народов мира).

Ключевые слова: принципы, культура межнациональных отношений, хореографическое искусство.

SUMMARY

Povalii T. The principle of building of cross-cultural teen relations by means of choreographic art.

The article clarifies the essential characteristics of the notion of «principle» (basic provisions that define the content, organizational forms and methods of training process in accordance with its general goals and patterns); reveals the essence of the pedagogical principles of building of cross-cultural teen relations by means of choreographic art (humanistic orientation of shaping of the personality – training process is built on trust, mutual respect, credibility of the teacher and cooperation; dialogic training – exchange of values during the interaction between the teacher-choreographer and the student; variability of training – the use of different methods and types of organization forms of the dance classes; personality-focused training – overcoming the formal attitude toward the personality of the teenager, the rise of his mental and moral forces; independent activity – concert performing spurs teens' activity; the ties between training, life and socio-cultural environment – training built in line with the requirements of today's society and in accordance with its development prospects; the subjectness of the participant of the choreographic community – orientation of the personality of a teenager on the quality of perception and mastering dancing skills, ability to maintain long-lasting rehearsal activities, the aspiration for personal fulfilment; socialization during the dance classes – drive to behave fair and discreet, that actualizes during the teens' partake in choreographic art of the peoples of the world).

Key words: principles, cross-culture relations, choreographic art.